

Nový přístup k islámu a jeho Prorokovi u křesťanských orientalistů W. M. Watta a K. Cragga

Vít Machálek

V dnešním globalizovaném světě působí časté problémy citlivost, s níž muslimové reagují na charakteristiky islámu a zvláště proroka Muhammada, které pro ně nejsou přijatelné. Roku 2006 například vyvolala známé nedorozumění řezenská přednáška papeže Benedikta XVI., citující protimuhammadovský výrok byzantského císaře Manuela II. Paleologa; bouřlivě protestující muslimové zřejmě nezaznamenali, že papež císařova slova uvedl zmínkou o „překvapující příkrosti, která je pro nás nepřijatelná.“¹

Právě tato poznámka však výmluvně charakterizuje velký obrat v křesťanských postojích k islámu: zatímco pro středověké křesťany byla „příkrost“ Manuela Paleologa, připisujícího Muhammadovi „pouze věci špatné a nelidské, jakou je jeho direktiva šířit mečem víru, kterou hlásal,“² typická a přirozená, pro dnešní křesťanstvo je překvapující a nepřijatelná.

Také v křesťanském středověku se sice občas objevovaly přístupy k islámu, které překonávaly černobílá schémata (například u františkánského terciáře Raimunda Lulla či kardinála Mikuláše Kusánského), jejich kontext však byl zpravidla misijní či polemický. I novodobé snahy o vzájemné porozumění mezi křesťany a muslimy se rodily jen pomalu a obtížně. Dokonce i jejich velký průkopník, francouzský kněz a orientalista Louis Massignon (1883–1962), vnímal islám v neposlední řadě jako náboženství vzdoru vůči Bohu vtělenému v Kristu a Muhammada jako ztělesnění tohoto vzdoru.³ Vůči islámu vstřícná vyjádření Druhého vati-

¹ BENEDIKT XVI., „Víra, rozum a univerzita: Úplný text přednášky Benedikta XVI. na univerzitě v Řezně s poznámkami,“ www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=6581 [zveřejněno 10. 10. 2006, cit. 18. 9. 2012].

² Tamtéž.

³ Viz Edward W. SAID, *Orientalismus: Západní koncepce Orientu*, Praha: Paseka, 2008, s. 302–303.

kánského koncilu (1962–1965) se pak jakékoliv zmínce o Muhammadovi zcela vyhnula.

V těchto souvislostech lze přístupy Williama Montgomeryho Watta a Kennetha Cragga, kteří po celou druhou polovinu dvacátého století hráli významnou roli v rozvíjejícím se křesťansko-muslimském dialogu, do jisté míry označit za nové a průkopnické, jakkoliv nelze opomenout ani přínos dřívějších autorů (například našeho Aloise Musila). Přiblížení Wattových a Craggových myšlenek je v českém prostředí o to potřebnější, že u nás zatím byli nepochopitelně ignorováni a žádné jejich dílo ještě nebylo přeloženo do češtiny.

Watt a Cragg byli oba křesťany a dokonce duchovními, činnými v pastoraci, a současně orientalisty, kteří se celý život odborně zabývali islámem a jeho Prorokem. S ohledem na tyto dva póly jejich působení je jistě vhodné klást si otázku, nakolik jejich díla ukazují cestu teologům, kteří by chtěli přispívat k mezináboženskému dorozumění a zároveň i k uchování křesťanské identity.

1. WILLIAM MONTGOMERY WATT A NÁPRAVA „POKŘIVENÉHO OBRAZU ISLÁMU“

W. M. Watt se narodil roku 1909 ve Skotsku jako syn presbyteriánského duchovního. Sám se stal knězem skotské episkopální církve. Byl teologem, historikem, arabistou a islamistou. Roku 1943 obhájil na edinburghské univerzitě doktorskou práci, věnovanou problematice svobodné vůle a predestinace v raném islámu. V letech 1943–1946 byl jako arabista a islamista k dispozici jeruzalémskému anglikánskému biskupovi a od roku 1946 až do svého penzionování v roce 1979 stál v čele oddělení arabských a islámských studií na univerzitě v Edinburghu. Zemřel roku 2006 ve věku sedmadvadesáti let.

Profesor Watt napsal třicet knih, z nichž především obsáhlé práce o Prorokovi *Muhammad v Mekce* (1953) a *Muhammad v Medíně* (1956) jsou ve svém oboru pokládány za klasické. Zahájily novou etapu v dějinách islamistiky a staly se „normou pro studenty podobně jako pro vědce.“⁴ Pozornost však zasluhuje i kratší text *Vliv islámu na středověkou Evropu*

⁴ F. E. PETERS, *Muhammad and the Origins of Islam*, Albany: State University of New York, 1994, s. xi.

(1972), ve kterém Watt popsal nejen ohromný kulturní vliv muslimů na středověký Západ, ale také představu vlastní absolutní převahy v oblasti náboženství, kterou si podle něj středověcí křesťané ve vztahu k islámu kompenzovali pocit méněcennosti v kulturní oblasti. Z psychologických důvodů bylo podle Watta nezbytné, aby na Západě vznikl „pokřivený obraz islámu“:

Čtyři hlavní body, ve kterých se středověký obraz islámu liší od toho, který zastává moderní nestranná věda, jsou následující: a) islámské náboženství je lži a záměrným překroucením pravdy; b) je to náboženství násilí a meče; c) je to náboženství požitkářství; d) Muhammad je Antikrist.⁵

Podstatu v těchto tezích spočívajícího „obraného systému“ křesťanství ve vztahu k islámu podle Watta představovalo podávání „důkazů“ o tom, že Muhammad nemohl být pravým prorokem, protože překrucoval křesťanskou pravdu a vyznačoval se násilnictvím a smyslností. Současně docházelo k vyzdvížení vlastního náboženství (následování Krista) a označování islámu za jeho absolutní protiklad (následování Antikrista):

Některým evropským studentům islámu nestačilo říkat, že Korán obsahuje mnohé lži a že Muhammad nebyl prorok... Jádrem křesťanského myšlení v tomto bodě bylo, že když Muhammad nebyl prorok, a přesto založil náboženství, jednoznačně podpořil zlo; a tak musí být buď nástrojem nebo zástupcem ďábla. Tímto způsobem je islám ve vztahu ke křesťanství umístěn na přesně opačný pól.⁶

To, co o Muhammadovi psal sám W. M. Watt, lze chápat i jako jeho snahu nabídnout dnešním křesťanům možnost alternativního pohledu na islám, nevycházejícího z „obraných“ schémat, ale z historických či religionistických faktů a ze společného monoteistického základu obou náboženství. V předmluvě ke knize *Muhammad v Mekce* Watt svou práci charakterizuje jako odbornou a současně psanou tak, že ji budou moci stejně dobře číst čtenáři jak křesťanští, tak i muslimští:

Tato kniha ... je určena především historikům. V teologických otázkách, v nichž se křesťané a muslimové neshodují, se snaží zachovávat neutralitu. Abych se na-

⁵ W. Montgomery WATT, *The Influence of Islam on Medieval Europe*, Edinburgh: Edinburgh University Press, 1972, s. 73.

⁶ Tamtéž, s. 77.

příklad vyhnul stanovisku k otázce, zda Korán je či není Boží Slovo, nepoužívám ve vztahu ke Koránu výrazy „Bůh říká“ a „Muhammad říká,“ ale prostě „Korán říká.“ Nepokládám však za předpoklad historické nestrannosti materialistický názor, ale píši jako vyznávající monoteista. Tento akademický postoj je, samozřejmě, v jistém smyslu neúplný. Nolik je křesťanství v kontaktu s islámem, křesťané musejí zaujmout nějaký postoj vůči Muhammadovi a tento postoj by měl být založen na teologických zásadách. Ochoťně uznávám, že má kniha je v tomto ohledu neúplná, prohlašuji však, že předkládá křesťanům historický materiál, který je nutné vzít v potaz při formování teologického stanoviska.⁷

Watt tak otevírá prostor pro seriózní křesťanskou teologii islámu, vycházející nejen z apriorních teologických východisek, ale také z hluboké znalosti Koránu a muhammadovské tradice (nahlížené nikoliv pozitivisticky, ale v kontextu dějin monoteismu či abrahamovské víry). Takováto teologie musí být zásadně odlišná od tradičního „pokřiveného obrazu islámu“, jehož jednotlivé body Watt ve svých monografiích o životě Proroka vyvracel.

William Montgomery Watt odmítl například teorii označující za Muhammadovu dominantní vlastnost smyslnost s poukazem na to, že „všechna Muhammadova manželství měla politický aspekt“ a že tedy Prorok měl patrně své city vůči něžnému pohlaví plně pod kontrolou, když uzavíral výhradně manželství, která byla politicky a sociálně žádoucí.⁸ Morální kritika Muhammadových činů podle Watta nebere v úvahu etické standardy tehdejší doby, kterým tyto činy neodporovaly, nebo je dokonce převyšovaly.⁹ Watt také napsal, že „neexistují dostatečné důvody považovat Muhammada za podvodníka, a naopak argumenty pro jeho upřímnost jsou silné.“¹⁰ Svůj pohled na Proroka nakonec v knize *Muhammad v Medíně* shrnul takto:

Kdyby nebylo jeho darů jako proroka, státníka a administrátora a v pozadí těchto darů jeho důvěry v Boha a pevné víry, že jej Bůh poslal, významná kapitola v dějinách lidstva by zůstala nenapsána. Chovám naději, že tato studie o jeho životě přispěje k novému zhodnocení a ocenění jednoho z největších „synů Adamových“.¹¹

⁷ W. Montgomery WATT, *Muhammad at Mecca*, Oxford: Oxford University Press, 1953, s. x.

⁸ W. Montgomery WATT, *Muhammad at Medina*, Oxford: Oxford University Press, 1956, s. 330 a 332.

⁹ W. Montgomery WATT, *Muhammad: Prophet and Statesman*, Oxford: Oxford University Press, 1961, s. 234.

¹⁰ WATT, *Muhammad at Medina*, s. 326.

¹¹ Tamtéž, s. 335.

Uznání Muhammadových „darů jako proroka“ je ovšem spojeno i s obtížnou otázkou křesťanského postoje ke Koránu. Ve Wattově pohledu Korán nepředstavuje dílo Muhammadovo, ale spíš dílo adresované Muhammadovi (a dalším Arabům jeho doby, kteří v něm obdrželi biblické myšlenky v podobě, v jaké je mohli přijmout):

Korán je určen lidem (včetně Muhammada), z nichž některým už tyto myšlenky byly povědomé, byť možná jen matně a mlhavě; způsob jejich vyjádření by jim byl příliš cizí. Korán užívá židovsko-křesťanských idejí v „arabizované“ formě, ve které už byly přítomny v myslích osvětenějších obyvatel Mekky.¹²

Jinými slovy, Watt sice připouští možnost, že Muhammadova prorocká zkušenost opravdu pocházela od Boha, současně však odmítá islámskou představu Muhammada jako pouhého pasivního nástroje, jehož lidství neovlivňuje obsah přijímaného zjevení. Ve Wattově teologickém pohledu je obsah Koránu situován do prostoru mezi dvěma póly: Božím působením na straně jedné a způsobem myšlení Muhammada či obecně Arabů jeho doby na straně druhé. To křesťanovi umožňuje uznat Muhammada jako proroka, aniž by nutně musel korigovat svou víru v bodech, ve kterých ji Muhammadova prorocká kniha kritizuje.

Mezi těmito body stojí na prvním místě koránské odmítání trojiční víry, jež vede mnoho muslimů k tomu, že pokládají křesťanství nikoliv za monoteistické, ale za polyteistické náboženství. Watt „měl za to, že Korán neodsuzuje Nejsvětější Trojici, nýbrž trojbožství (*tritheism*), které křesťané rovněž odmítají.“¹³ Toto tvrzení je však patrně třeba vnímat v kontextu jeho vlastního chápání Nejsvětější Trojice. Profesor Watt se totiž pod vlivem 99 Božích jmen v islámu, označujících jednotlivé Boží vlastnosti, vrátil k latinskému výrazu „persona“ a jeho původnímu významu „tvář“ či „maska“ a přiklonil se k názoru, že „Trojice představuje tři různé ‚tváře‘ jednoho a téhož Boha.“¹⁴

Tento Wattův postoj je ovšem z hlediska ortodoxní křesťanské teologie snadno napadnutelný. Uvedené pojetí Trojice nápadně připomíná herezi „sabellianismu“, podle níž jediný Bůh „na sebe v dějinách spá-

¹² WATT, *Muhammad at Mecca*, s. 83.

¹³ Luboš KROPÁČEK, *Islám a Západ: Historická paměť a současná krize*, Praha: Vyšehrad, 2002, s. 155.

¹⁴ Carole HILLENBRAND, „Professor W. Montgomery Watt: Son of the Presbyterian manse and Episcopal priest who became a leading interpreter of Islam,“ dostupné na www.independent.co.uk, odkaz goo.gl/6ykXd [zveřejněno 8. 11. 2006, cit. 30. 10. 2012].

sy postupně bral role či divadelní masky (*prosopa*) Otce, Syna a Ducha svatého.¹⁵ I v rámci křesťansko-islámského dialogu je sporné, zda přirovnání Nejsvětější Trojice k 99 Božím jménům v islámu může vést k autentickému porozumění mezi křesťany a muslimy, či zda je jím zdánlivé vzájemné blízkosti obou náboženství dosaženo jen za cenu závažného zkreslení obsahu křesťanské víry. Uvedené srovnání by se nicméně dalo interpretovat i jako zajímavý pokus přimět muslimy k přemýšlení o tom, zda je jejich označování křesťanské víry v Boha trojjediného za narušení monoteismu oprávněné, když i v islámu je Boží jedinnost popisována jako komplexní, mnohotvárná a různě vnímatelná skutečnost.

Obecně lze hlavní problém Wattova přístupu ke křesťansko-muslimským vztahům spatřovat v tíhnutí tohoto autora k pluralismu a relativismu, který je problematický jak pro křesťanskou, tak i pro muslimskou teologii. Wattův teologický pluralismus spočívá v tom, že „pokládá islám za alternativní cestu spásy, je však také spojen se snižováním důrazu na otázky pravdy a věrouky, které většina muslimů nevíta.“¹⁶

Muslimští čtenáři Wattových textů naproti tomu vítají jeho analýzu protiislámských stereotypů křesťanského středověku a někdy také Williama Montgomeryho Watta oceňují jako představitele onoho „velkého posunu vpřed od pokřivených středověkých obrazů proroka Muhammada k pozitivnímu ocenění jeho statusu.“¹⁷ Současné ovšem Wattův pohled na Proroka vnímají jako nejednoznačný a v případě radikálů neschopných akceptovat odlišná náboženská východiska dokonce jako skrytě islamofobní.¹⁸

¹⁵ Ctírad Václav POSPÍŠIL, *Jako v nebi, tak i na zemi: Náčrt trinitární teologie*, Praha: Krystal OP; Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, s. 237.

¹⁶ Kate ZEBIRI, *Muslims and Christians Face to Face*, Oxford: Oneworld, 1997, s. 223.

¹⁷ Mahmut AYDIN, „Contemporary Christian Evaluations of Muhammad's Prophethood: William Montgomery Watt on Prophet Muhammad (Part 2),“ dostupné na www.onislam.net, odkaz goo.gl/lnPxt [zveřejněno 21. 6. 2009, cit. 31. 10. 2012].

¹⁸ Viz Zia H. SHAH, „Not possible to refuse Muhammad rationally: Analyzing William Montgomery Watt,“ dostupné na www.themuslimtimes.org, odkaz goo.gl/2ES9i [zveřejněno 29. 12. 2011, cit. 30. 10. 2012].

2. KENNETH CRAGG A KŘESŤANSKÁ VÍRA OTEVÍRAJÍCÍ SE ZKUŠENOSTI MUSLIMŮ

V životě Angličana (Alberta) Kennetha Cragga se podobně jako u jeho skotského kolegy Watta spojuje dráha křesťanského duchovního, aktivního v dialogu s muslimy, s významným působením na poli arabistiky a islamistiky. Cragg se narodil roku 1913 a byl vychováván v duchu evangelikálního křesťanství. Nejprve vystudoval v Oxfordu moderní dějiny, později se věnoval studiu teologie, filosofie, arabistiky a islamistiky. V roce 1937 byl vysvěcen na anglikánského kněze. Většinu z následujících pětácti let strávil jako duchovní a akademický učenec na Blízkém východě. Roku 1970 se stal pomocným anglikánským biskupem jeruzalémské arcidiecéze. V roce 1982 se vrátil do Oxfordu, kde do velmi vysokého věku zůstával aktivním univerzitním profesorem. Zemřel dne 13. listopadu 2012.

Stejně jako Watt, i Cragg napsal kolem třiceti knih, z nichž některé se staly klasickými díly západní islamistiky. „K jeho dílům, představujícím pravděpodobně nejpronikavější analýzy islámu v angličtině, patří například *Událost Koránu* (1971) a *Duch Koránu* (1973).“¹⁹ Jako arabista pořídil mimo jiné anglický překlad muslimské meditace o Ježíšově velkopátečním odsouzení, prózy *Obec bezpráví* od Muhammada Kámila Husajna (1959). Východiska jeho významného díla se pohybují na pomezí orientalistiky a teologie, což už samo o sobě činí z Kennetha Cragga postavu při hledání křesťanského postoje k islámu nepřehlédnutelnou.

Když v padesátých letech začal psát, jeho přístup byl v kontextu křesťanského studia jiných náboženství obecně a konkrétně islámu zcela revoluční. Název jedné rané práce, *Opánky v mešitě* (1959), ilustruje jeho přesvědčení, že když studujeme víru druhých, „kráčíme po půdě svaté“ a měli bychom si, metaforicky, zout opánky (srov. Ex 3,5). Prohlašoval, že aby člověk porozuměl islámu a vstoupil s ním do kontaktu, je „lepší jít do mešity než sáhnout po slovníku,“ a roku 1970 publikoval antologii muslimských a křesťanských modliteb s úmyslem, aby ji užívali příslušníci obou vyznání a byli jí povzbuzeni ke společné modlitbě.²⁰

¹⁹ Norman DANIEL, *Islam and the West: The Making of an Image*, Oxford: Oneworld, 2009, s. 329.

²⁰ ZEBIRI, *Muslims and Christians Face to Face*, s. 186.

Skutečnost, že Cragg považuje za možné, ba žádoucí, aby se křesťané a muslimové společně modlili k jedinému Bohu,²¹ neznamená, že by relativizoval teologické rozdíly ve výpovědích o Bohu v obou náboženstvích. Samotná možnost konstatování rozdílů (a shod) je však podle něj možná právě jen na základě toho, že jde o výpovědi vztahující se k témuž subjektu.²²

Nejvýznamnější autorský přínos Kennetha Cragga na poli křesťansko-muslimských vztahů představují knihy *Muhammad a křesťan* (1984) a *Ježíš a muslim* (1985). Jejich východiskem je přesvědčení o nutnosti brát vážně jak místo Krista v křesťanství a roli proroka Muhammada v islámu, tak i skutečnost, že na Ježíše ani na Muhammada nemůže mít žádná náboženská komunita „monopol“.

Zatímco ve druhé z uvedených prací se autor zabývá především rolí Mesiáše v islámu a postoji k Ježíši u dnešních muslimů, první z nich je pojata osobněji jako dílo křesťana, hledajícího jak obecně křesťanský, tak také svůj vlastní postoj k Muhammadovi.

I když Cragg přistupuje k danému tématu z jiné perspektivy než Watt, dospívá k podobným závěrům. Muhammada a Korán jako křesťan oceňuje, nikoliv však jako fenomény dějin spásy po Kristu, ale v kontextu prostředí, ve kterém Muhammad působil a do kterého Korán poprvé promlouval:

Muhammadovu profeci nemůžeme posuzovat jen s povšimnutím si toho, „kdy“ se odehrávala. Rozhodující je „kde“... Při oceňování Muhammadovy role v Mekce/Medíně sedmého století (A. D.) musíme vzít v úvahu nejenom roky, ale také města, ne pouhý letopočet, ale i místo. To se z hlediska kultu podobalo spíše Eliášovu Samaří než Athanasiově Alexandrii nebo Ježíšovu Jeruzalému. Prorocké úmysly, která by se nám z hlediska doby mohly zdát regresivní, mohou být progresivní s přihlédnutím k místu a kultuře.²³

Podle Cragga „nemůže být pochyb (leda tendenčních) o tom, že Korán představuje impozantní dokument náboženského významu, jehož nejhlubší zdroje leží mimo sféru osobních lidských faktorů,“²⁴ což ovšem

²¹ Viz *Common Prayer: A Muslim-Christian Spiritual Anthology*, ed. Kenneth Cragg, Oxford: Oneworld, 1999.

²² Viz Klaus HOCK, *Der Islam im Spiegel westlicher Theologie: Aspekte christlich-theologischer Beurteilung des Islams im 20. Jahrhundert*, Köln: Böhlau, 1986, s. 261.

²³ Kenneth CRAGG, *Muhammad and the Christian: A Question of Response*, Oxford: Oneworld, 1999, s. 92.

²⁴ Tamtéž, s. 87.

neznamená, že by se v něm žádné osobní a dobově podmíněné faktory neodrážely.

Když se biskup Cragg snaží nabídnout svým muslimským čtenářům poctivou odpověď na otázku „Co soudíte o Muhammadovi?“, kterou muslimové křesťanům odedávna kladou, směřuje k vyjádření respektu k náboženskému významu Muhammada jako proroka a příjemce zjevení se současným poukázáním na rozdíl mezi chápáním prorockého fenoménu v muslimské tradici na straně jedné a v biblické tradici na straně druhé. Tento rozdíl spočívá v tom, že pro křesťana zjevení daná prorokům zahrnují i jejich individuální lidské příběhy a různé způsoby myšlení, zatímco muslim od sebe naopak Boží slovo a individualitu proroků odděluje a v Koránu nalézá Muhammadův příběh v kontextu „takřka univerzálního vzorce, ve kterém se prorocká zkušenost údělu spojeného s pravdou stává prorockou zkušeností směřování ke konfliktu, ve kterém je dosaženo fyzického vítězství.“²⁵

Cragg postrádá v Koránu příběhy trpících a „poražených“ proroků typu Jeremjáše a ježíšovské „bláznovství kříže“, které je v islámské logice nahrazeno muhammadovskou cestou od počátečního utrpení k pozdějšímu dosažení politické moci. Konstatování, že Korán odkazuje k teokratickému modelu pozemské moci, by podle něj mohlo nahradit někdejší označování islámu za „náboženství meče“. V předmluvě k druhému vydání knihy *Muhammad a křesťan* nicméně Cragg dospívá k názoru, že spíše než o protikladu mezi křesťanstvím a islámem je zde možné hovořit o jejich vzájemné komplementaritě:

Vždy existují zbytky bezpráví, nespravedlnosti, pokrytectví a absolutního zla mimo dosah zákona, který moc ustanovuje a vykonává... Tím se taková moc a zákon nestávají špatnými: bez nich by bylo vše ještě horší. Tam, kam nedosahují, ale ... zůstává potřeba vykoupení... Snad musíme říci, že jestliže svět potřeboval a potřebuje příklad moci, který poskytl islám, tentýž svět potřebuje i náboženství, které má jako své ústřední drama ... skutečnost lásky, která trpí, která vydrží a která tak „snímá hříchy světa“.²⁶

Oproti Wattovi ovšem Cragg každopádně klade větší důraz na nepřehlédnutelné rozdíly mezi křesťanstvím a islámem, které jsou v jeho pohledu ztělesněny právě Ježíšovým rozhodnutím pro kříž na straně jedné a Muhammadovým rozhodnutím pro vnějškové vítězství a vládu

²⁵ Tamtéž, s. 142.

²⁶ Tamtéž, s. xii.

na straně druhé. Zde jde ovšem do jisté míry o srovnávání nesrovnatelného, protože komparace Krista v křesťanství a Muhammada v islámu není religionisticky korektní.

Craggovská koncepce spočívá ve snaze brát vážně muslimské chápání islámu a současně chápat islám (z křesťanského pohledu) co nejpozitivněji. Podle poněkud extrémní kritiky biskupa Cragga toto druhé úsilí způsobuje, že jeho interpretace Muhammada či Koránu je natolik vzdálená muslimské tradici, „že islám, jak jej Cragg vidí, nakonec skutečně existuje jen v jeho fantazii.“²⁷

Vyvážené hodnocení Craggových textů však musí brát v potaz cíle, které si jejich autor klade. Kenneth Cragg se obrací za prvé na křesťanské čtenáře, kterým se snaží ukázat, že je možné vstoupit do aktivní interakce s vírou muslimů a empaticky se otevřít jejich náboženské zkušenosti, aniž by to znamenalo jakoukoliv rezignaci na křesťanskou identitu. Za druhé mu pak jde o oslovení muslimských čtenářů, kterým chce nabídnout pro ně srozumitelnou interpretaci křesťanského kerygmatu.

Na druhý z těchto cílů se Cragg nejvíce zaměřuje v knize *Ježíš a muslim*. Podobně jako Watt si zde také on ve vztahu k nejobtížnějším tématům křesťansko-muslimského rozhovoru pomáhá výrazem „tvář“, když říká, že Ježíš je ve vztahu k Bohu tím, „čím je ve vztahu k lidské osobě tvář – místem rozpoznání.“²⁸ Kenneth Cragg se snaží muslimům ozřejmit křesťanské chápání Boží jednosti a současně blízkosti mezi Bohem a člověkem s důrazem na to, že chápat kvůli víře v Ježíše křesťanské hledání jako zpronevěření se pravdě, že „Bůh je jediný“, znamená „chápat ho úplně špatně“.²⁹

Zatímco polemicky zaměření muslimové mohou v Craggovi vidět jen „zakukleného misionáře“,³⁰ muslimové otevření mezináboženskému dialogu jeho snahy spíše vítají. Jako skutečnost pro tento dialog velmi prospěšnou mohou oceňovat fakt, že Cragg respektuje Proroka „v kontextu své vlastní náboženské tradice“ a osvobozuje křesťany od strachu, že „zaujetí pozitivního postoje k proroku Muhammadovi může způsobovat problémy ve vztahu k jejich vlastní víře.“³¹

²⁷ Hock, *Der Islam im Spiegel westlicher Theologie*, s. 287.

²⁸ Kenneth CRAGG, *Jesus and the Muslim: An Exploration*, Oxford: Oneworld, 1999, s. 230.

²⁹ Tamtéž, s. 193.

³⁰ Hock, *Der Islam im Spiegel westlicher Theologie*, s. 284.

³¹ Mahmut AYDIN, „Contemporary Christian Evaluations of Muhammad's Prophethood: Kenneth Cragg on Muhammad's Prophethood (Part 3),“ dostupné na www.onislam.net, odkaz goo.gl/OEEpm [zveřejněno 7. 7. 2009, cit. 30. 10. 2012].

ZÁVĚR

Tento článek vzniká v době, kdy se v muslimském světě zase jednou odehrávají nepokoje spojené s protesty proti hanobením proroka Muhammada (tentokrát v souvislosti s protimuhammadovským filmem *Nevinnost muslimů*, jehož sestřih se v září 2012 za ne zcela jasných okolností objevil na YouTube). Ať už je pozadí těchto událostí (či podobných protestů proti zveřejňování karikatur Proroka v západním tisku, probíhajících od roku 2006) jakékoliv, nemůže být pochyb o tom, že absence respektu vůči Muhammadovi působí i umírněným muslimům duševní bolest.

Dnešní bezohledné útoky na víru muslimů přitom představují jen novou podobu hanobením islámu, jež bylo běžné v křesťanském středověku. V tomto ohledu lze označit za velkou zásluhu Williama Montgomeryho Watta skutečnost, že popsal a kriticky rozebral „pokřivený obraz islámu“, který se po dlouhá staletí vrýval do povědomí západní společnosti.

Watt ve svých studiích o Muhammadovi předložil vědecky fundovaný a zároveň empatický obraz jeho života a umožnil jejich křesťanským čtenářům, aby byli do jisté míry „vtaženi“ do způsobu, jakým Proroka vnímají muslimové.

Cragg se pak pokusil o vytvoření nového teologického obrazu Muhammada, vycházejícího z religionistických faktů a z respektu vůči této velké postavě dějin monoteismu a současně zachovávajícího identitu křesťanství v oblastech, v nichž se od islámu liší. Na základě tohoto obrazu se může křesťan vyhnout zbytečné necitlivosti vůči víře muslimů a dokonce akceptovat Muhammada jako „proroka“ a koránské verše jako „zjevení“, ovšem bez islámské víry v jejich neomylnost. To odpovídá závěrům dnešní katolické teologie, která ve vztahu k postavám Muhammadova typu konstatuje:

I když Bůh mohl různým způsobem osvěcovat lidi, nikdy přitom nemáme jistotu, že ten, komu byla tato osvěta určena, je správně přijal a interpretoval. Pouze v Ježíši Kristu máme jistotu plného přijetí Otcovy vůle.³²

I katolík může přijmout výzvu Kennetha Cragga křesťanům, „aby upřímně uznali, že Muhammad je prorok, a přitom si hluboce uvědomi-

³² MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE, *Křesťanství a ostatní náboženství*, Praha: Krystal OP, 1999, s. 53.

li, oč víc pro nás znamená Ježíš,“³³ a z empatického setkání s islámským „světovým názorem“ vytěžit prohloubení vlastní víry. Při pohledu na logiku Muhammadova příběhu, směřujícího od utrpení a boje k vítězství a vládě, se mu například otevírá cesta k hlubšímu porozumění jedinečnosti příběhu Ježíše Krista, jehož vláda není založena na vítězství, ale na kříži, a k novému rozjímání nad Augustinovým slavným výrokem „a proto vítěz, že oběť vítězná“ (*victor quia victima*).³⁴

Korán právě Kristovo ukřižování zásadně zpochybňuje, byť jak Cragg, tak také Watt vyslovili „názor, že Korán (známý verš 4:157) vlastně neodmítá, že Ježíš byl ukřižován, ale pouze židovské tvrzení, že Ho přemohli, a že tedy nebyl Mesiáš.“³⁵ Tvrzení tohoto druhu jim vynesla podezření z toho, že chtějí „pokřesťanstvít“ islám, která se však paradoxně pojila také s výtkami z opačné strany, že jsou totiž vůči islámu příliš vstřícní na úkor zachování křesťanské identity.

Kennetha Cragga i Williama Montgomeryho Watta lze charakterizovat jako autory, kteří odvážně vstoupili do prostoru „v půli cesty“ mezi křesťanskou polemikou s islámem na straně jedné a muslimským úhlem pohledu na straně druhé. I když výsledky tohoto jejich nevdechného pokusu mohou být předmětem diskuse, bezesporu významně přispěli k rozvinutí křesťansko-muslimského dialogu na půdě společného monoteistického základu a společně sdílených etických východisek, ke kterým patří i imperativy typu „nesuďte, abyste nebyli souzeni.“ Tento verš z Kázání na hoře (Mt 7,1) by měl být podle Cragga aplikován i na křesťanské posuzování islámu, které „musí být založeno na prozíravé poctivosti a velkém soucítění.“³⁶

Význam Cragga a Watta není ovšem spojen jen se snahami o mezináboženské dorozumění, ale také se západní orientalistikou a vědeckým bádáním o islámu. Jejich mimořádnou kompetentnost na tomto poli nemohou popřít ani ti představitelé vědy o náboženství, kteří za předpoklad akademické práce označují eliminaci osobní religiozity. Právě v religionistice, v níž jsou věřící badatelé někdy vystaveni despektu ze strany svých sekulárně zaměřených kolegů, je stále důležité připomínat,

³³ MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE, *Křesťanství a ostatní náboženství*, s. 53.

³⁴ Aurelius AUGUSTINUS, *Vyznání*, Praha: Kalich, 1990, s. 372.

³⁵ KROPÁČEK, *Islám a Západ*, s. 155.

³⁶ Kenneth CRAGG, „Cross Meets Crescent: An Interview with Kenneth Cragg,“ dostupné na www.religion-online.org, odkaz goo.gl/ksiUU [zveřejněno 17. 2. 1999, cit. 6. 9. 2011].

jak mnoho „vysoce kvalitních a respektovaných děl bylo napsáno také teology.“³⁷

Watt a Cragg zdůrazňovali nutnost brát vážně způsob, jakým své náboženství prožívají samotní muslimové. Ve vcítění se do víry muslimů jim přitom pomáhala jejich vlastní (křesťanská) víra v Boha. I když recepce Wattových a Craggových knih muslimy není zdaleka jednoznačná, pro své muslimské čtenáře jsou tyto knihy v každém případě přijatelnější než například díla orientalistů akcentujících nikoliv náboženské, ale politické či sociální aspekty islámu.

**A New Approach to Islam and its Prophet by Christian Orientalists
W. M. Watt and K. Cragg**

Key words: Watt William Montgomery; Cragg Kenneth; Christian–Muslim Dialogue; Islam; Muhammad

Abstract: There was a shift in Christian attitudes towards Islam from confrontation and mission to dialogue in the second half of important contributions to this shift. Watt analysed “the distorted image of Islam”, which arose in the medieval West, and confronted it with the historical facts, presented in his monographs on the life of Muhammad. Cragg also dealt with the character of the Prophet and carried out a search for points of contact between Islam and Christianity. Watt and Cragg tried to write in a way acceptable for both Christian and Muslim readers. They regarded Muhammad as a prophet, though not in the Islamic sense of that term. While Watt was attracted to relativism to a certain extent, Cragg sees an understanding of Islam as a way to a deeper realization of the uniqueness of the Christian belief in Christ.

Dr. Vít Machálek, Th.D.
Katedra religionistiky
Filosofická fakulta Univerzity Pardubice
Studentská 97
532 10 Pardubice

³⁷ Tomáš BUBÍK, „Rethinking the Relationship between the Study of Religions, Theology and Religious Concerns: A Response to Some Aspects of Wiebe’s and Martin’s Paper,“ *Religio* 20, č. 1 (2012): 45.